

УДК 321.323.22/28

Особливості формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні

С.В. РИБАЛКА

Авторське резюме

Стаття розглядає принципи елітотворення на регіональному рівні відповідно до завдань та пріоритетів вітчизняної політичної науки та специфіки політичного процесу. Визначаються тенденції структурування регіональних еліт на основі формальних і неформальних інститутів відстоювання інтересів та агрегування місцевих спільнот. Мета статті: встановлює особливості формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні в контексті політичних та соціально-економічних перетворень. Засобами структурно-функціонального аналізу визначено, що функціонування регіональних політичних еліт сучасної України, як цілісних утворень, здійснюється на основі негублічних зв'язків, які, загалом не пов'язані з політичним впливом, або зв'язком з соціально-політичними силами.

Механізми функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні тісно пов'язані з тенденціями реформування адміністративно-територіального устрою. Такими тенденціями є концептуальна дискусія щодо децентралізації, а також пропозиції щодо збільшення обсягу регіонів. Водночас базовою тенденцією функціонування регіональних еліт в сучасній Україні є пристосування, як основного способу взаємодії з центром. Увага регіональних політичних еліт до моделей перетворення політико-адміністративного устрою України є низькою. Регіональні політичні еліти в сучасній Україні мають низку особливостей свого формування і функціонування. До складу політичних еліт на рівні регіонів, зумовлених економічною структурою та впливом бізнес-груп. Крім того, зазначені групи не перебувають у відносинах вільної конкуренції або боротьби за сферу впливу, а перебувають у відносинах ієрархічного підпорядкування. Соціальний склад українських регіональних політичних еліт перебуває у стадії формування і до 2014 року був детермінований, передусім, специфікою номенклатурного та адміністративного складу пострадянського регіонального управління. Після «революції гідності» відбувається болісний процес зміни вікових поколінь та зміна професійного і гендерного складу еліт. Ці чинники репрезентують регіональні політичні еліти України як явище, яке потребує глибокого аналізу і залучення нових емпіричних даних. Функціонування сучасних регіональних політичних еліт в Україні відбувається на основі існування місцевих та регіональних політичних режимів, які відображають наявну соціально-економічну специфіку регіонів, а також пріоритетність і значення їх для центрального рівня. Політико-адміністративний склад регіональних політичних еліт істотно коригується за рахунок представників бізнесу та громадських організацій. Основною вимогою щодо функціонування регіональних політичних еліт з боку центру є керованість загальною політичною ситуацією та соціально-економічним розвитком регіонів. В цих умовах регіональні політичні еліти групуються навколо однієї провідної постаті, здебільшого губернатора або голови обласної ради. Взаємодія з центром та забезпечення лояльності серед регіональних та місцевих еліт щодо правлячої партії та діючого президента сформували особливі підходи до функціонування регіональних еліт, які полягають у прагненні до самозабезпечення. Лояльність до центру надає можливість забезпечити своє становище від можливого усунення від важелів політичного впливу. Соціальний, віковий та гендерний склад регіональних політичних еліт забезпечує уявлення щодо відносної відповідності цих показників основним соціальним показникам суспільства. Водночас демократичні засади забезпечення гендерного паритету, а також соціальної мобільності за рахунок демократичних процедур ще перебувають на стадії формування.

Функціонування регіональних політичних еліт, як цілісних утворень, здійснюється на основі не публічних зв'язків, які загалом не пов'язані з політичним впливом, або зв'язком з соціально-політичними силами. Покращення цих практик є основою модернізації сучасних регіональних політичних еліт в Україні.

Регіональні політичні еліти в Україні постійно перебувають під тиском обставин та процесів загальнодержавного рівня. Це ускладнює перетворення регіональних та місцевих еліт на реальні центри прийняття рішень щодо організації розвитку відповідних територій. Істотною проблемою для вітчизняних регіональних еліт, на думку автора, є вимивання кадрів внаслідок рекрутування місцевих та регіональних лідерів для заміщення посад на столичному рівні.

Ключові слова: регіональні політичні еліти, елітотворення, демократичні стандарти, клани, механізми рекрутування, регіональний розвиток, фінансово-промислові групи.

Peculiarities of the formation and functioning of regional political elite in contemporary Ukraine

S.V. RYBALKA

Abstract

The article examines the principles of elit-creation at the regional level in accordance with the objectives and priorities of the national political science and the specificity of the domestic political process. Identified

© С.В. Рибалка, 2015

tendencies of the structure formation of regional elites from both formal and informal institutions advocacy and aggregation of local communities. The aim of the paper is to establish features of the formation and functioning of regional political elites in contemporary Ukraine in the context of political and social-economic transformation. By means of structural-functional analysis determined that the functioning of regional political elites of contemporary Ukraine as integral units, based on non-public bonds, which are not generally associated with political influence or connection to the social and political forces.

Mechanisms of regional political elites functioning in modern Ukraine are closely linked to the progress of administrative and territorial division. These tendencies are conceptual discussion about decentralization, and suggestions for increasing regions after administrative reform. However, the basic trend of the regional elites functioning in modern Ukraine have a device as the primary way of interacting with center. Attention of regional political elites to transformation models of political-administrative system of Ukraine is low.

Regional political elites in modern Ukraine have a number of features of its formation and functioning. The structure of political elites at the regional level conditioned by the economic structure and the influence of business groups. In addition, these groups are not in a relationship of free competition or struggle for spheres of influence, and are in a hierarchical relationship of subordination. The social composition of Ukrainian regional political elites is in the making and is linked to all of the nomenclature and administrative staff of the Regional management of the former USSR. However, after events of 2014 occurs a change of age generations and changing of professional and gender composition of elites. These factors represent regional political elite of Ukraine as a phenomenon that requires deep analysis and attracting new empirical data.

Functioning of the regional political elites in Ukraine is based on the existence of local and regional political regimes that reflect the current socio-economic region-specific, as well as their priority and importance to the central level. Political and administrative structure of regional political elites substantially corrected by businesses and public organizations. The basic requirement for the operation of regional political elites from the center is handling the overall political situation and socio-economic development. In these circumstances, the regional political elites grouped around a figurehead, mostly governor or head of the regional council.

Interaction with the center and ensure loyalty among regional and local elites on the ruling party and the incumbent president formed a special approach to the operation of regional elites who are in pursuit of self-sufficiency. Loyalty to the center allows to protect their position against a possible removal from the levers of political influence. Social, age and gender structure of the regional political elites provides insight on the relative relevance of these indicators of basic social indicators society. However, democratic principles to ensure gender parity and social mobility through democratic procedures are still in the formative stage.

Functioning of the regional political elites, as integral formations, based on non-public bonds, which are generally not related to political influence, or due to social and political forces. Improvement of these practices is the foundation of modernization of current regional political elites in Ukraine.

Regional political elite in Ukraine is constantly under pressure of the all-ukrainian political process-level. This complicates the transformation of regional and local elites to real decision makers for the organization of the relevant areas development. A significant problem for domestic regional elites, in the author's opinion, is the leaching of personnel recruiting local and regional leaders to fill positions at the capital level.

Keywords: regional political elites, elit-creation, democratic standards, clans, recruitment mechanisms, regional development, financial-industrial groups,

Постановка проблеми. Процеси формування і функціонування місцевих та регіональних еліт привертають увагу сучасних дослідників. Оскільки регіональна політика і розвиток територій залежать від персонального і соціального складу управлінської ланки, який визначається як місцевими і регіональними умовами, так і загальнодержавними процесами. В сучасній Україні формування регіональних еліт було пов'язане з процесами переходу від номенклатурної моделі жорсткого та централізованого добору кадрів до демократичної презентації політичних сил, наявних на регіональному рівні.

Актуальною проблемою для сучасної вітчизняної політичної науки є встановлення змісту процесів регіонального елітотворення у контексті демократичних трансформацій. Важливо визначити на якому етапі трансформації перебувають регіональні політичні системи. За роки незалежності України регіональні політичні еліти поступово змінили свій склад від представників суто державно-управлінської ланки до конкурентного середовища пошуку

політичних кадрів окремих регіонів. У регіонах держави спостерігається зміна еліт і контролі, що особливо наочно проявилось в період 2005, 2010 та початку 2014 року як наслідок зміни владних команд на загальнонаціональному рівні. Невирішеною раніше частиною загальної проблеми є регіональна специфіка реформування і функціонування політичних еліт в сучасній Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Науковий інтерес викликають зразки сучасних політичних еліт з центральним рівнем, а також їх детермінованість особливостями соціально-економічного розвитку регіону. До розгляду проблематики регіональних політичних еліт долучилися низка сучасних елітологів. Зокрема, за редакцією О.О. Рафальського вийшла багатотомна збірка «Еліти і цивілізаційні процеси формування націй» [4], знаний український політолог А. Пахарев [9] приділив увагу питанням лідерства в політиці, у доробку соціолога С. Щербини [12] вивчено сутність структуру, та особливості генези політичних еліт в Україні,

політолог В. Рихлік [11] розглядає особливості становлення сучасної української політичної еліти, О. Дацаківська [2] дослідила проблему легітимації політичної еліти України, Є. Остренко [8] вивчає політичний клас як чинник державотворення в сучасній Україні, Ю. Мацієвський досліджує еліти в Україні до і після «помаранчевої революції» [7].

Проблематику сучасних еліт на рівні території вивчали сучасні західні дослідники. Зокрема, Д. Лейн [6] приділяє увагу особливостям співвідношення таких категорій, як «еліти», «класи» та «громадянське суспільство» на тлі трансформації державного соціалізму, Л.Е. Каррол [13] визначає роль еліт у регіональних конфліктах в Колумбії, С. Елдерсвелд та Е. Ербон [14] встановлювали особливості політичних еліт у сучасних суспільствах. Водночас проблематика сучасних політичних еліт потребує розгляду у функціональному і процесуальному вимірах.

Метою дослідження є визначення особливостей формування і функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні. Завданням статті є встановлення етапів процесу формування регіональних політичних еліт, а також визначення режимів функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. Регіональні політичні еліти в сучасній Україні мають специфіку в структурній будові, ідейних настановах та стандартах політичної поведінки. Ці параметри визначаються їх історичним розвитком, а також завданнями, які постають перед ними в умовах регіональної політики сучасної України, конфігурації регіональних, адміністративних утворень. Публіцистичні уявлення щодо кланової організації регіональних еліт є відображенням осмислення інформації щодо непрозорого характеру формування місцевих і регіональних владних центрів. На думку А. Пікалова, «регіональні клани і регіональні еліти, у випадку України, не зовсім одне й те саме... Можна сказати, що в сучасній Україні є клани, але немає регіональних еліт, або, якщо бути точним, то регіональна еліта існує в основному в клановій формі» [10].

Саме регіональний рівень розвитку української політичної еліти є ознакою її зв'язку з пострадянським минулим. Процеси європеїзації політичного спектру України та трансформації її політичної системи досі не стали домінуючими. Демократичні стандарти формування регіональних еліт пов'язані з особливим типом правової свідомості і правової культури у політичних відносинах. В умовах сучасної України регіональні процеси елітотворення залишаються далекими від публічних політичних процесів.

Попри регіональні особливості, трансформація регіональних еліт в Україні здійснювала-

ся у певному спільному напрямку, який визначив ієрархічну будову елітних утворень та їх вертикальний зв'язок з центральними фінансово-промисловими групами, як про це стверджують деякі сучасні аналітики. «Регіональні еліти не можуть реалізовувати свої інтереси на регіональному рівні через те, що діюче законодавство, політика і традиції перешкоджають цьому, орієнтують свої фінансово-промислові групи, або клани, головним чином на входження, або на вплив на центральну владу», – стверджує А. Пікалов [10].

Негативна характеристика регіональних політичних еліт в сучасній Україні нерідко базується на визначенні конкретних фактів. Крім того, аморфною залишається методична структура аналізу і систематизація фактів. У такий спосіб під регіональними елітами розуміються «владні» кола, правляча «еліта» та інші утворення, наділені владними повноваженнями. «Дуже швидко регіональні еліти усвідомили, що їм належить прагнути не до легального здійснення своїх прав і повноважень на основі розширення прав регіонів, а до того, щоб через демонстрацію лояльності центру лобювати власні інтереси, використовуючи різного роду підклимові технології, корупцію та інше», – вказує дослідник [10].

Механізми функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні тісно пов'язані з тенденціями реформування адміністративно-територіального устрою. Такими тенденціями є концептуальна дискусія щодо децентралізації, а також пропозиції щодо збільшення обсягу регіонів. Водночас базовою тенденцією функціонування регіональних еліт в сучасній Україні є пристосування, як основного способу взаємодії з центром. Увага регіональних політичних еліт до моделей перетворення політико-адміністративного устрою України є низькою. На думку О. Куценко, «протягом 1993 – 1994 років у позиціях правлячої еліти північного сходу України спостерігалася стійка тенденція спаду переваг федералізації. Від 74 % восени 1993 до 57 % восени 1994 року і 49 % навесні 1995. У другій половині 90-х ці переваги сходять нанівець. Регіональні еліти знайшли собі інші канали впливу на центр» [5, с. 207].

Особливості формування і функціонування української регіональної політичної еліти розкриваються на тлі даних щодо специфіки регіональних політичних еліт в інших країнах світу. Соціальний склад інших політичних еліт в Україні до певної міри має обмежений рівень соціального представництва. Крім того, залучення до принципів формування еліт принципів відкритості, які б гарантували гендерну та етнічну рівність. Канали рекрутування регіональних політичних еліт пов'язані з освітнім цензом та професійною орієнтацією. Така ситуація складається внаслідок аргументованої

невизначеної соціальної структури сучасної України. Згідно з матеріалом Ю. Горбунова, дослідження регіональних еліт в сучасному ЄС і США підтвердили, що добір осіб на елітарні посади тісно пов'язаний з їх соціальним статусом, який вони посідають у суспільстві і статтю. Жінки в регіональній еліті склали лише сім відсотків. Університетську освіту мають 80 % членів парламенту і 96 % державних посадових осіб. У той час, як частка осіб з університетською освітою серед населення цих країн складає всього 8 %. Вихідці з середовища робітничого класу складають лише 7 % чиновників, 20 % від членів парламенту» [1].

Реальність елітотворення сучасної України засвідчує, що вагомим інституційним підґрунтям функціонування та рекрутування регіональних політичних еліт є структура представництва групових інтересів. Групи інтересів в основному формуються з метою забезпечення преференцій для бізнес-структур. Водночас існують тенденції до появи груп громадянського активізму, які, за певних обставин, можуть скласти конкуренцію потужним фінансово-промисловим групам. Як стверджує О. Демченко, «на даному етапі, в Україні відбуваються початкові процеси інституціоналізації груп інтересів, артикуляції й боротьби за здійснення цих інтересів. Зовнішня динаміка груп інтересів, яка має, переважно, спрямовуватися на державні органи, гальмується недовірою до них, невисокою їх репутацією, тим, що в суспільній свідомості вони сприймаються як чутливі лише до підкупу. Нестача коштів для підкупу і можливостей до його організації приводить до визнання власного безсилля. Тому важливою причиною невисокої активності груп слід визнати очікування неефективності затрачених зусиль, неефективності своєї діяльності і меншовартості свого впливу» [3, с. 15].

У цілому, соціальний склад регіональних політичних еліт в Україні пов'язаний з подібним статусом і соціальним складом інших країн. Для української регіональної еліти характерні зв'язки з впливовими владними центрами, значні стартові можливості на початку кар'єри, питання соціальної структури регіональних політичних еліт слід брати до уваги конкретне визначення регіональних політичних еліт та їх членів. «Як правило, члени політичних еліт виходять з родин політиків, або мають родичів в уряді. Дослідники політичних еліт зазначають, що в більшості країн визначено співпадіння точок зору в питаннях проти тих, хто володіє владою: по-перше, уряд; по-друге, парламенти; по-третє, державні чиновники; по-четверте, представники церковної еліти; по-п'яте, еліти засобів масової інформації; по-шосте, представники профспілок і т.д. Найбільш повно співпадають точки зору представників адміністративних і політичних еліт, які

вважають, що влада повинна бути зосереджена в їх руках», – зазначає Ю.В. Горбунов [1].

Трансформація сучасної регіональної політичної еліти на певну консолідовану спільність проблематизується різним рівнем розвитку конкретних регіонів, мінливою політичною та соціально-економічною ситуацією. Водночас в сучасній Україні дається в знаки процес формування центрів політико-економічної влади, не завжди пов'язаних з формальними інститутами представництва і управління. Тому реалізація регіональних стратегій розвитку пов'язана з узгодженням перш за все реальних інтересів політико-економічної влади.

Регіональні політичні еліти в сучасній Україні мають низку особливостей свого формування і функціонування. До складу політичних еліт на рівні регіонів, зумовлених економічною структурою та впливом бізнес-груп. Крім того, зазначені групи не перебувають у відносинах вільної конкуренції або боротьби за сферу впливу, а перебувають у відносинах ієрархічного підпорядкування. Соціальний склад українських регіональних політичних еліт перебуває у стадії формування і до 2014 року був детермінований, передусім, специфікою номенклатурного та адміністративного складу пострадянського регіонального управління. Після «революції гідності» відбувається болісний процес зміни вікових поколінь та зміна професійного і гендерного складу еліт. Ці чинники репрезентують регіональні політичні еліти України як явище, яке потребує глибокого аналізу і залучення нових емпіричних даних.

Висновки. Функціонування сучасних регіональних політичних еліт в Україні відбувається на основі існування місцевих та регіональних політичних режимів, які відображають наявну соціально-економічну специфіку регіонів, а також пріоритетність і значення їх для центрального рівня. Політико-адміністративний склад регіональних політичних еліт істотно коригується за рахунок представників бізнесу та громадських організацій. Основною вимогою щодо функціонування регіональних політичних еліт з боку центру є керованість загальною політичною ситуацією та соціально-економічним розвитком регіонів. У цих умовах регіональні політичні еліти групуються навколо однієї провідної постаті, здебільшого губернатора або голови обласної ради.

Взаємодія з центром та забезпечення лояльності серед регіональних та місцевих еліт щодо правлячої партії та діючого президента сформували особливі підходи до функціонування регіональних еліт, які полягають у прагненні до самозабезпечення. Лояльність до центру надає можливість забезпечити своє становище від можливого усунення від важелів політичного впливу. Соціальний, віковий та гендерний

склад регіональних політичних еліт забезпечує уявлення щодо відносної відповідності цих показників основним соціальним показникам суспільства. Водночас демократичні засади забезпечення гендерного паритету, а також соціальної мобільності за рахунок демократичних процедур ще перебувають на стадії формування. Функціонування регіональних політичних еліт, як цілісних утворень, здійснюється на основі непублічних зв'язків, які, загалом не пов'язані з політичним впливом, або зв'язком з соціально-політичними силами. Покращення цих практик є основою модернізації сучасних регіональних політичних еліт в Україні.

Регіональні політичні еліти в Україні постійно перебувають під тиском обставин та процесів загальнодержавного рівня. Це ускладнює перетворення регіональних та місцевих еліт на реальні центри прийняття рішень щодо органі-

зації розвитку відповідних територій. Істотною проблемою для вітчизняних регіональних еліт, на думку автора, є вимивання кадрів внаслідок рекрутування місцевих та регіональних лідерів для заміщення посад на столичному рівні.

Події на Майдані Незалежності 2014 року змінили принципи формування та взаємодій політичних еліт на центральному рівні, розпочався процес децентралізації державного управління на рівні територій. Докорінні зміни в регіональних політичних елітах залежать від активності громадянського суспільства та цілеспрямованості зусиль нової демократичної владної команди.

Перспективою подальшого розвитку проблематики, розглянутої у даній статті, є пошук конкретних засобів оптимізації функціонування регіональних політичних еліт в сучасній Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Горбунов Ю.В. Властные региональные политические элиты, их характеристика [Электронный ресурс] / Ю.В. Горбунов. – Режим доступа: http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=2474
2. Дашаківська О. Ю. Політична еліта України: проблема легітимації: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / О.Ю. Дашаківська; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2007. – 20 с.
3. Демченко О. А. Группы интересов в засобах масової інформації: вплив на політичний процес в Україні: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / О. А. Демченко; Дніпропетр. нац. університет. – Дніпропетровськ, 2007. – 20 с.
4. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй : Зб. ст. [Текст] / ред.: О. О. Рафальський; НАН України, Ін-т політ. дослідж. ім. І.Ф.Кураса, Укр. акад. політ. наук, Ін-т політ. наук. – Т. 1. – К.: ТОВ УВКП «ЕксОб», 2006. – 492 с.
5. Куценко О. Тенденции формирования и структура региональной элиты на Украине [Текст] / Ольга Куценко // Этнические и региональные конфликты в Евразии / Общ. ред. А. Зверева, Б. Копшперс, Д. Тренин. – Кн. 2. Россия, Украина, Белоруссия. – М.: Изд-во «Весь мир», 1997. – С. 194-209.
6. Лейн Д. Еліти, класи та громадянське суспільство в період трансформації державного соціалізму [Текст] / Д. Лейн // Соціол.: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 3. – С. 14-31.
7. Мацієвський Ю. Еліти в Україні до і після Помаранчевої революції [Текст] / Ю. Мацієвський // Політ. менеджмент. – 2010. – № 2. – С. 38-55.
8. Остренко Є.І. Політичний клас як чинник державотворення в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / Є. І. Остренко; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 20 с.
9. Пахарев А. Лидерство в политике [Текст] / А. Пахарев; Ин-т полит. и этнонац. исслед. НАН Украины. – К., 1998. – 96 с.
10. Пикалов А. Миссия элиты и «клановый регионализм» [Электронный ресурс] / А. Пикалов. – Режим доступа: <http://pickalov.narod.ru/usr06-1.htm>
11. Рихлік В.А. Особливості становлення сучасної української політичної еліти: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 [Текст] / В.А. Рихлік; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 17 с.
12. Щербина С. С. Генеза політичних еліт в Україні: сутність, структура, особливості: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 [Текст] / С.С. Щербина; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
13. Carroll L.A. Violent Democratization Social Movements, Elites, and Politics in Colombia's Rural War Zones, 1984-2008 [Text] / Leah Anne Carroll. – South Bend: University of Notre Dame Press, 2011. – 447 p.
14. Eldersveld S.J. Political elites in modern societies Empirical research a democratic theory [Text] / Samuel J. Eldersveld, Ann Arbon: Univ. of Michigan press, 1989. – 69 p.

Стаття надійшла до редакції 22.06.2015

REFERENCES:

1. *Gorbunov, Yu.V.* Vlastnye regionalnye politicheskie elity, ih harakterystyka (Power regional political elites, their characteristics). Regime to access http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=2474
2. *Dashhakiivskaya, O. Yu.* Politychna elita Ukrayiny: problema legitymaciyi: (The political elite of Ukraine: the problem of legitimation). – L., 2007. – 20 p.
3. *Demchenko, O. A.* Grupy interesiv v zasobakh masovoyi informaciyi: vplyv na politychnyj proces v Ukrayini. (Interest groups in the media: the impact on the political process in Ukraine) Avtoref. dys... kand. polit. nauk: 23.00.02. – Dnipropetrovs'k, 2007. – 20 p.
4. Elity i cyvilizacijni procesy formuvannya nacij (Elites and civilization processes of forming nations): Zb. st.. Vol. 1. - K. : TOV UVKP «EksOb», 2006. – 492 p.
5. *Kucenko, O.* Tendencyu formyvannya y struktura regionalnoj elity na Ukraine (Trends in the formation and

- structure of the regional elite in Ukraine) // *Etnycheskye y regyonalnye konflikty v Evrazii*. – Kny`ga 2. – M.: Yzd-vo «Ves myr», 1997. – P. 194–209.
6. Lejn, D. Elity, klasy ta gromadyanske suspil`stvo v period transformaciyi derzhavnogo socializmu (Elites, classes and civil society during the transformation of state socialism) // *Sociol.: teoriya, metody, marketyng*. – 2006. – № 3. – P. 14–31.
7. Maciyevs`kij, Yu. Elity v Ukraini do i pislya pomaranchevoyi revolyuciyi (Elites in Ukraine before and after the Orange Revolution) // *Polit. menedzhment*. – 2010. – № 2. – P. 38–55.
8. Ostrenko, Ye. I. Politychnyj klas yak chynnyk derzhavotvorennya v suchasnij Ukraini: (Political class as a factor of state in modern Ukraine) avtoref. dy`s. ... kand. polit. nauk : 23.00.02. – Lugans`k, 2011. – 20 p.
9. Paharev, A. Lyderstvo v politike (Leadership in politics). – K., 1998. – 96 p.
10. Pikalov, A. Missiya elity i «klanovyy regionalizm» (Mission of the elite and «crony regionalism»). Regime to access <http://pikalov.narod.ru/usr06-1.htm>
11. Ryhlik, V.A. Osoblyvosti stanovlennya suchasnoyi ukrayinskoyi politychnoyi elity (Peculiarities of the formation of the modern Ukrainian political elite) : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.02. – K., 2010. – 17 p.
12. Shherbyna, S. S. Geneza politychnyh elit v Ukraini: sutnist`, struktura, osoblyvosti: avtoref. dys. ... kand. sociol. nauk : 22.00.04 (Genesis of political elites in Ukraine: the nature, structure, peculiarities). – Zaporizhzhya, 2011. – 20 p.
13. Carroll, L.A. Violent Democratization Social Movements, Elites, and Politics in Colombia's Rural War Zones, 1984–2008/Leah Anne Carroll South Bend: University of Notre Dame Press, 2011. – 464 p.
14. Eldersveld, S. J. Political elites in modern societies Empirical research a. democratic theory / Samuel J. Eldersveld, Ann Arbon: Univ. of Michigan press, COP. 1989 69 p.

Рибалка Сергій Вікторович – кандидат політичних наук
E-mail: rybalkaserghiy@i.ua

Rybalka Sergij Viktorovych – PhD in political science
E-mail: rybalkaserghiy@i.ua